

Тенденции в производителността на труда в българската минна индустрия

Веселин Митев*

Резюме: В статията са обобщени тенденциите в изменението на производителността на труда на световната, европейската (ЕС-28) и българската икономически системи за периода 2000-2019 г. Представена е прогноза на Международната организация на труда за нейното развитие до 2024 г. Проследено е изменението на производителността на труда за България и за сектор „Индустрия“ през посочения период, като тя е определена на база текущи цени и по цени от 2015 г. на един зает и на един отработен час. Изведени са тенденциите в производителността на труда за подсектор „Добивна промишленост“ за периода 2008-2018 г. Показателят е изчислен на база приходи от дейността на едно заето лице и на добавена стойност по факторни разходи на едно заето лице. Съпоставена е реализираната производителност на труда в почти всички икономически дейности в България за 2018 г.

Ключови думи: производителност на труда; минна индустрия.

JEL: J24, N3.

Въведение

Увеличеното световно производство и потребление на минерални суровини се оказва благоприятен фактор за

развитието на гобива и преработката на подземни природни богатства, а оттам – и на реализираната производителност на труда в минната индустрия. През последните години българската гобивна промишленост реализира една от най-високите производителности на труда в сравнение с останалите подсектори в сектор „Индустрия“, а също така заема високо равнище сред икономическите дейности в националното ни стопанство.

Целта на настоящата статия е, чрез анализиране на наличната статистическа информация на световно, европейско, национално и браншово равнище, да могат да се очертаят някои тенденции и перспективи за развитие на показателя производителност на труда и да се разкрият фактори за нейното повишаване.

Състояние и динамика на производителността на труда за периода 2000-2019 г.

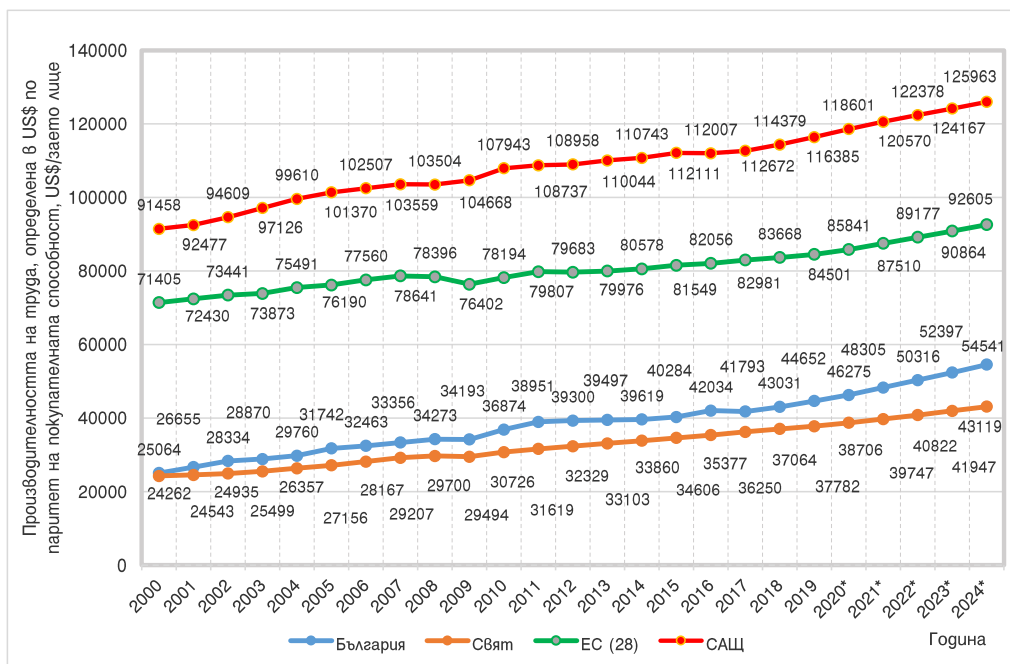
На фигура 1 е представена динамиката на изменение на производителността на труда, определена в US\$ по паритет на покупателната способност (Purchasing power parity – PPP), на едно заето лице на световната, европейската (ЕС 28) и българската икономика за периода 2000-2019 г. и прогнозата на Международната организация на труда (МОТ) за неговото развитие до 2024 г. Фигурата е построена по данни на МОТ.

От данните на фигура 1 се вижда, че през периода 2000-2019 г. световната, американската, европейската и българската

* Веселин Митев е доктор, доцент в катедра „Икономика и управление“ на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София.

икономики реализират постоянен ръст на производителността на труда, определена в международни US\$ по паритет на покупателната способност на едно заето лице. Изключение прави само стойността на по-

дишно, следван от този на света – 2,28% средногодишно, и съответно: 1,58% за ЕС и 1,24% за САЩ. Очакванията за България са оправдани, понеже страната ни стартира от много ниски нива: 44 652,2 US\$/заето

Фигура 1. Производителност на труда, определена в US\$ по паритет на покупателната способност, US\$/заето лице

Източник: International Labour Organization: <https://www.ilo.org>

казателя за 2009 г., когато бяха усетени най-остро негативните ефекти от световната финансова и икономическа криза върху всички икономически системи. През 2009 г. показателят за България се сви с 80 US\$/заето лице или с 0,23%; за ЕС този спад е с 1994 US\$/заето лице или с 2,54%; за света е 206 US\$/заето лице или с 0,70%. Американската икономика е отчела спад през 2008 г. от 55 US\$/заето лице или с 0,05%.

За периода 2020-2024 г. прогнозата на МОТ е за устойчив ръст. За прогнозния период от наблюдаваните икономически системи най-висок средногодишен ръст е предвиден за България от 3,57% средного-

лице, спрямо 84 501 US\$/заето лице в ЕС 28 (близо 50% по-ниска) и при 116 385 US\$/заето лице в САЩ, т.е. около 62% по-ниска от САЩ за 2019 г.

Производителност на труда в Р. България

В информационната система Инфостат на Националния статистически институт (НСИ) през анализирания период 2000-2018 г. е налична информация за реализираната производителност на труда в националното стопанство на България, определен на база брутен вътрешен продукт (БВП) на

Икономическо развитие

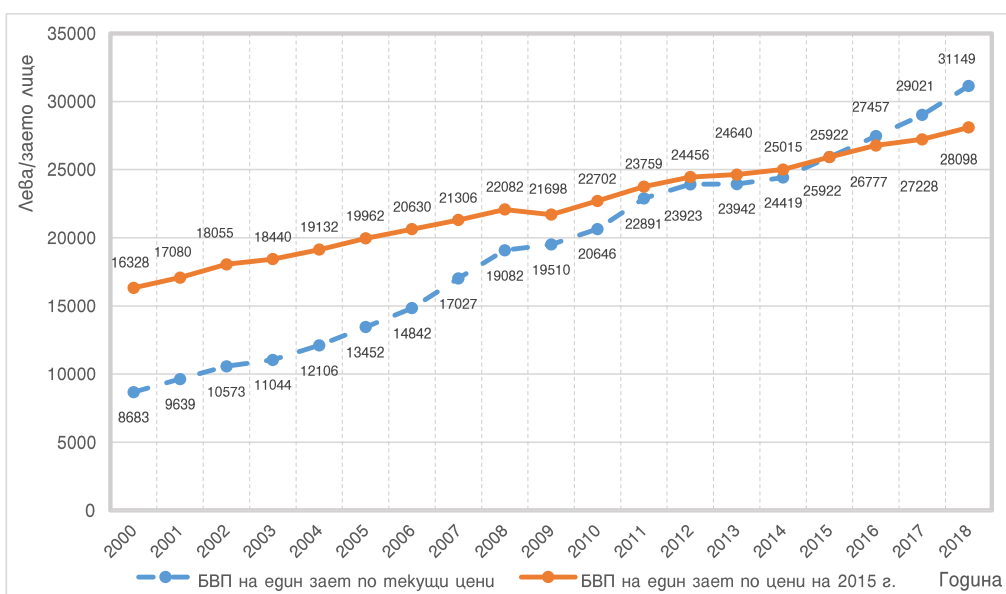
един зает по текущи цени и по постоянни цени към 2015 г.

На фигура 2 е представено изменението на производителността на труда за България, определен на база БВП на един зает по текущи цени и по постоянни цени към 2015 г. Фигурата е построена по данни от Инфостат.

От изнесената информация на фигура 2 се вижда, че реализираната производителност на труда за периода 2000-2018 г. по

През 2018 г. ръстът на производителността на труда по постоянни цени е 870 лв./заето лице или с 3,19%, а по текущи цени е 2 128 лв./заето лице или с 7,33%. Важно е тази тенденция на повишаване на производителността на труда да се запази, което ще доведе до увеличаване на конкурентоспособността в контекста на свиване на предлагането на работна ръка и наличието на натиск върху работните заплати.

На фигура 3 е представено изменението

Фигура 2. Производителност на труда за Р. България (БВП на едно заето лице)

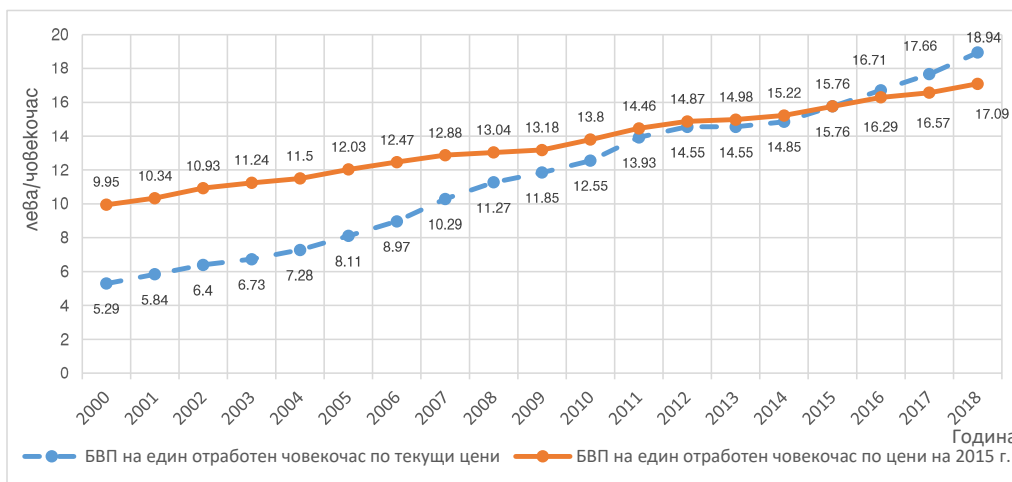
Източник: ИНФОСТАТ: <https://infostat.nsi.bg>

текущи цени и по постоянни цени реализира устойчив ръст, като отново изключение прави 2009 г., когато показателят по постоянни цени към 2015 г. реализира спад с 384 лв./заето лице или с 1,74%. За периода 2000-2018 г. показателят реализира ръст по текущи цени от 258,74%, а по постоянни цени – от 72,08%.

През 2013 и 2014 г. реализираната производителност на труда забавя ръста си, но през 2015 и 2016 г. това забавяне е компенсирано и е отчетен по-бърз растеж.

на производителността на труда за България, определен на база БВП на един отработен час по текущи цени и по постоянни цени към 2015 г. Фигурата е построена по данни от Инфостат.

От данните на фигура 3 се вижда, че реализираната производителност на труда за един отработен час по текущи цени и по постоянни цени от 2015 г. за периода 2000-2018 г. отчита умерен ръст с периоди на по-бърз и на по-бавен растеж. Тук изключение прави 2013 г., когато показателят по

Фигура 3. Производителност на труда за Р. България (БВП на един отработен час)

Източник: ИНФОСТАТ: <https://infostat.nsi.bg>

текущи цени е на равнището си от преходната година, но по цени на 2015 г. реализира ръст от 0,12 лв./чов.час или с 0,81%. За периода 2000-2018 г. показателят реализира ръст по текущи цени от 13,65 лв./чов.час или с 258,03%, а по постоянни цени – от 7,14 лв./чов.час или с 71,76%.

През 2013 и 2014 г. реализираната производителност на труда забавя ръста си, но през периода 2015-2018 г. отново се отчита по-бърз растеж на показателя.

Производителност на труда в сектор „Индустрия“ на Р. България

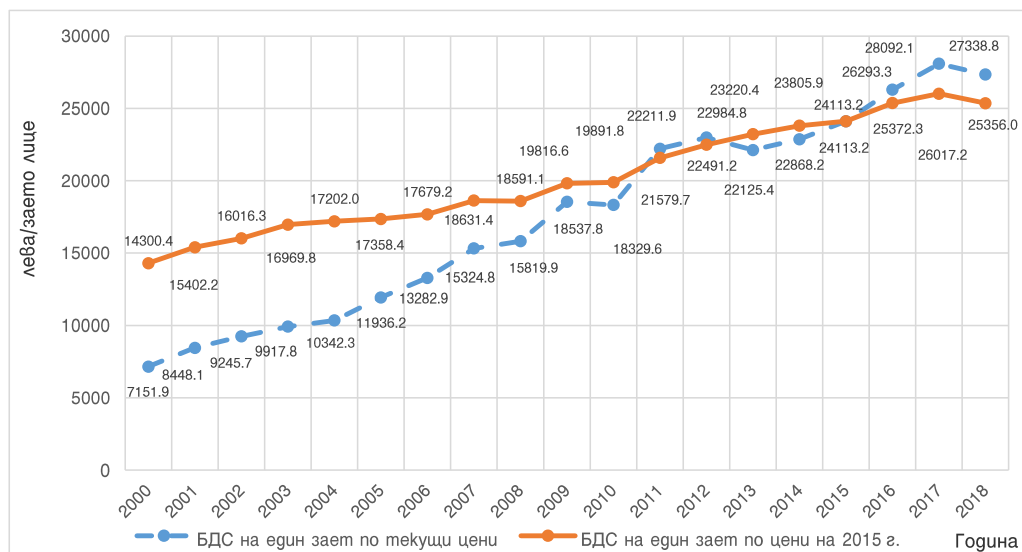
На фигура 4 е представена динамиката на показателя производителност на труда в сектор „Индустрия“ от националното стопанство на България, определен на база брутна добавена стойност (БДС) на един зает по текущи цени и по цени от 2015 г. за периода 2000-2018 г. Фигурата е построена по данни от Инфостат.

От информацията на фигура 4 се вижда, че през периода 2000-2018 г. сектор

„Индустрия“ реализира постоянен ръст на производителността на труда по постоянни цени от 2015 г. Изключение правят 2008 г. и 2018 г. През 2008 г. показателят намалява с 40,3 лв./заето лице или с 0,22%, а през 2018 г. намалението е с 661,2 лв./заето лице или с 2,54%. За анализирания период производителността на труда на индустриалното производство по постоянни цени нараства с 11 055,6 лв./зает или с 77,31%. Силно проявената динамика в показателя по текущи цени се дължи на наличие на периоди с по-висока и по-ниска инфлация и такива на по-висока и по-ниска трудова заетост в сектора.

Сектор „Индустрия“ се отличава от другите сектори с увеличаване на инвестициите и иновациите в производството. Ориентацията към технологично обновяване на производството налага повишаване на знанията, уменията и компетенциите на заетите лица, а усъвършенстването на технологиите, организацията на труда и квалификацията на човешките ресурси водят до устойчив ръст на реализираната производителност на труда.

Икономическо развитие

Фигура 4. Производителност на труда за сектор „Индустрия“ за Р. България (БДС на едно заето лице)

Източник: ИНФОСТАТ: <https://infostat.nsi.bg>

Производителност на труда в подсектор „Добивна промишленост“ на Р. България

На таблица 1 са определени производителностите на труда в подсектор „Добивна промишленост“ за периода 2008-2018 г., изчислени в два варианта на основата на информация на Инфостат за реализираните приходи от дейността и добавената

на стойност (ДС) по факторни разходи по данни на НСИ, определени на едно заето лице в подсектора.

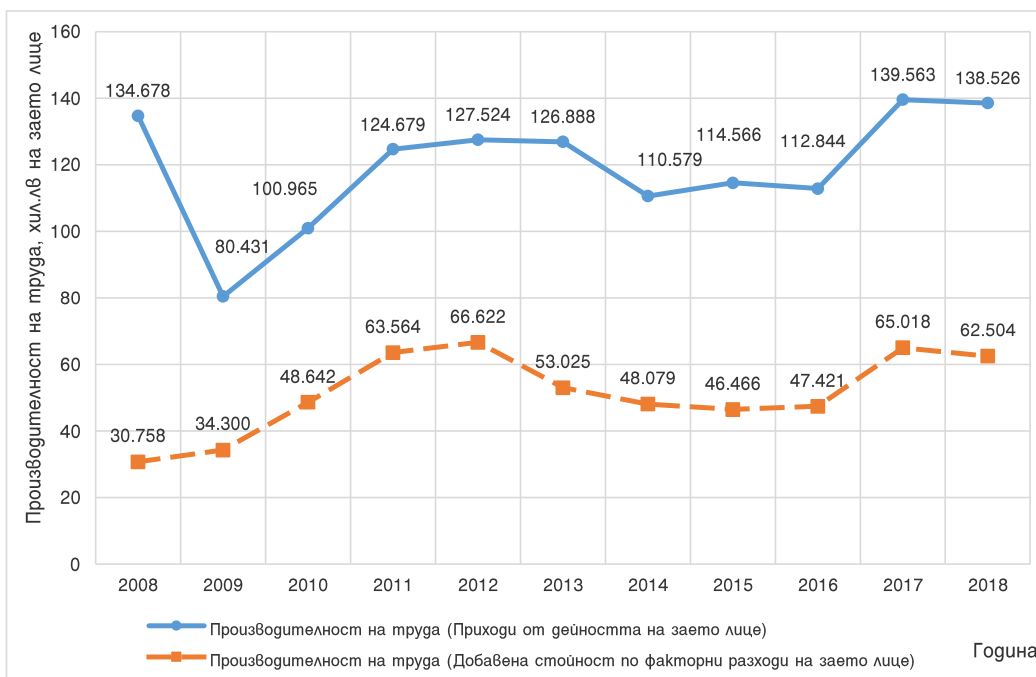
От данните на таблица 1 се вижда, че през анализирания период броят на заетите лица в подсектор „Добивна промишленост“ намалява с 8 332 заети лица или с 27,91%. Приходите от дейността намаляват с 1 039 332 хил. лв. или с 25,85%. Разходите за дейността намаляват с 1 126 890

Таблица 1. Производителност на труда в подсектор „Добивна промишленост“

Показател	Година										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Предприятия, бр.	370	410	403	407	414	429	421	422	407	374	368
Заети лица, бр.	29854	26384	24788	24932	24916	24498	23954	24862	23963	21843	21522
Приходи от дейността, хил.лв.	4020688	2122084	2502713	3108505	3177390	3108505	2648808	2848348	2704084	3048475	2981356
Разходи за дейността, хил.лв.	3689755	1902276	2035587	2316493	2330504	2294898	2302178	2542844	2431213	2703174	2562965
Финансов резултат от дейността, хил.лв.	330933	219808	467126	792012	846886	813607	346630	305504	272871	345301	418491
Добавена стойност по факторни разходи, хил.лв.	918262	904969	1205737	1584789	1659949	1299009	1151675	1155233	1136339	1420188	1345218
Производителност на труда (Приходи от дейността на заето лице), хил.лв. на заето лице	134.678	80.431	100.965	124.679	127.524	126.888	110.579	114.566	112.844	139.563	138.526
Производителност на труда (Добавена стойност по факторни разходи на заето лице), хил.лв. на заето лице	30.758	34.300	48.642	63.564	66.622	53.025	48.079	46.466	47.421	65.018	62.504

хил. лв. или с 30,54%. Финансовият резултат от дейността нараства с 87 558 хил. лв. или с 26,46%, което е в следствие на по-бързото намаление на разходите предсвиането на приходите от дейността.

В подсектор „Добивна промишленост“ на едно заето лице за периода 2008-2018 г. реализират спад, който най-силно е проявен през 2009 г., когато приходите от дейността спадат с 1 898 604 хил.лв. или с

Фигура 5. Производителност на труда в подсектор „Добивна промишленост“

На фигура 5 е представено изменението на производителността на труда на предприятията от подсектор „Добивна промишленост“ на България за периода 2008-2018 г. Фигурата е построена по данни от таблица 1.

От данните на фигура 5 се вижда, че изменението на двата варианта на показателя производителност на труда, определени на основата приходи от дейността и на база добавена стойност по факторни разходи през анализирания период 2008-2018 г., явно се различава. Най-явни разлики в изменението на показателите се откриват през 2008, 2009 и 2015 г. Тези различия могат да се обяснят с изменението на реализираните обеми на пазара и на цените на реализация. Приходите от дейността

47,22%. Тогава показателят реализира спад с 54,247 хил.лв./заето лице или с 40,28%.

За периода 2008-2018 г. производителността на труда, изчислен на база приходи от дейността, реализира ръст с 3,848 хил. лв./заето лице или с 2,86%. През 2010, 2011 и 2012 г. показателят реализира устойчив значим ръст, последван от спад през 2013 и 2014 г. През 2015 г. производителността на труда расте с 3,987 хил.лв/заето лице или с 3,61%. През 2016 г. показателят намалява с 1,722 хил.лв. или с 1,56%. През 2017 г. показателят реализира висок ръст от 26,719 хил.лв. или с 23,68%. През 2018 г. производителността на труда намалява с 1,037 хил.лв. или с 0,74%.

За определяне на индивидуалното факторно влияние, което оказва изменението

Икономическо развитие

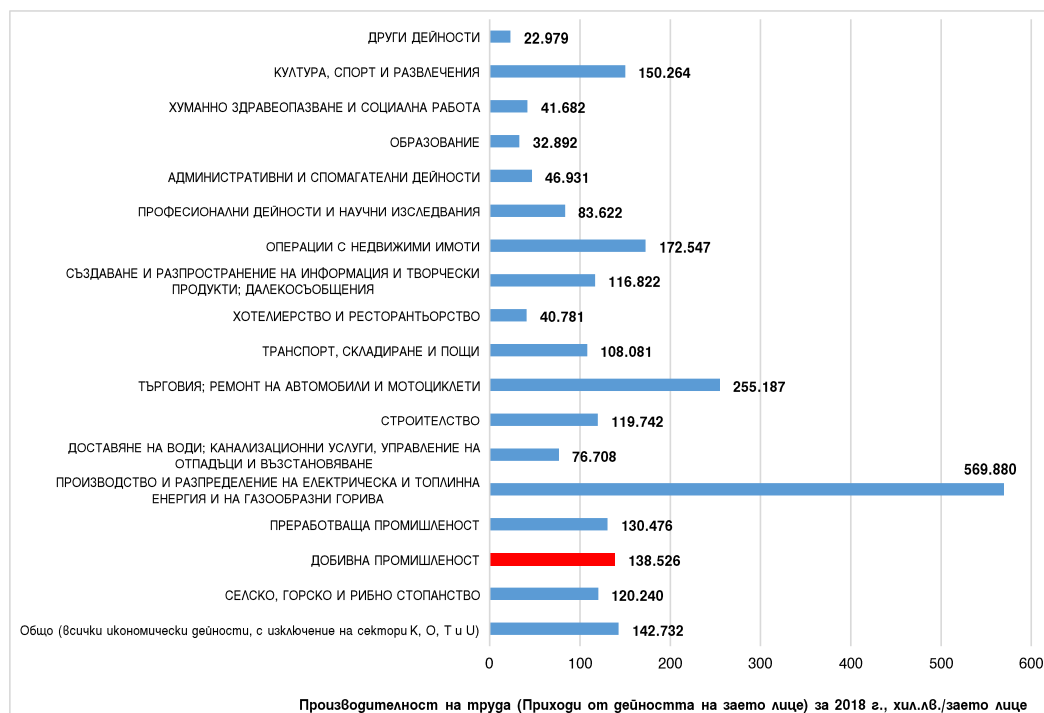
на участващите величини през отделните периоди върху изменението на показателите производителност на труда, определени на основата на приходи от дейността или на добавена стойност по факторни разходи, може да се извърши детерминиран факторен анализ по метода на верижните замествания или по интегралния метод (Митев, 2008), а също така и чрез индексния метод (Дончев, 2004).

За периода 2008-2018 г. производителността на труда, изчислен на база приходи от дейността, реализира ръст с 3,848 хил. лв./заето лице или с 2,86%. При извършване на детерминиран факторен анализ по метода на верижните замествания след изглаждане се вижда, че намалението на приходите от дейността с 1 039 322 хил.лв. или с 25,85% влошава производителността на труда с 41,553 хил.лв. на заето лице или с 30,85%. Намалението на броя на заетите

лица в подсектора с 8 332 човека подобрява показателя с 45,401 хил.лв. на заето лице или с 33,71%.

На фигура 6 е представен показателят производителност на труда по икономическите дейности в България за 2018 г. с изключение на: финансова и застрахователна дейност (К); гържавно управление (О); неидентифицирани дейности на домакинствата като работодатели и недиференцирани дейности на домакинствата по производството на стоки и услуги за собствено потребление (Т); дейности на екстериториални организации и служби (У). Показателят е определен на база приходи от дейността на едно заето лице. Фигурата е построена по данни от Инфостат.

От данните на фигура 6 се вижда, че подсектор „Добивна промишленост“ е на пето място по производителност на труда, определена на база приходи от дейността

Фигура 6. Производителност на труда (приходи от дейността на заето лице) по икономически дейности в България за 2018 г.

та на едно заето лице от всички икономически дейности.

На фигура 7 е представен показателят производителност на труда по икономическите дейности в България за 2018 г. Показателят е определен на база добавена стойност по факторни разходи на едно заето лице. Фигурата е построена по данни от Инфостат.

От данните на фигура 7 се вижда, че подсектор „Добивна промишленост“ е на второ място по производителност на труда, определена на база добавена стойност

нарастване на показателя. Средногодишният ръст, предвиден за България до 2024 г., е в размер на 4,43% средногодишно. Производителностите на труда в българската икономика като цяло за периода 2000-2018 г. реализира устойчив ръст на едно заето лице и на един отработен час.

Бъдещото развитие на производителността на труда на Световната, американската, европейската и българската икономически системи е силно зависимо от реализираните ръстове на съответните стопанства.

Фигура 7. Производителност на труда (добавена стойност по факторни разходи на заето лице) по икономически дейности в България за 2018 г.

по факторни разходи на едно заето лице по икономически дейности.

Заклучение

Световната, американската, европейската и българската икономически системи реализират постоянен ръст в производителността на труда за периода 2000-2019 г. Прогнозата на МОТ до 2024 г. е за запазване на тенденцията за устойчиво

Към настоящия момент е силно притеснително какъв ефект ще окаже развитието на епидемията от коронавирус „2019-нCoV“ в провинция Ухан върху растежа на китайската икономика, поради това, че Китай е освен производител на стоки, а също така и потребител на минерални суровини. Ако епидемията продължи да се развива, това ще доведе до свиване на производството и потреблението не само в Китай, но и в световното стопанство.

Икономическо развитие

Сектор „Индустрия“ през 2018 г. реализира слаб спад с 661,2 лв./заето лице или с 2,54%. Това обосновава благоприятни тенденции за развитието на показателите в средносрочен период.

За периода 2008-2018 г. производителността на труда в подсектор „Добивна промишленост“ на България, определена на база приходи от продажби на заето лице, се характеризира с висока динамика, рязък спад през 2009 г., подем от 2010 до 2012 г., забавяне през 2013 и 2014 г., слаб растеж през 2015 г., ускорен ръст през 2017 г. и слаб спад през 2018 г., когато показателят намалява с 1,037 хил.лв./заето лице или с 0,74%.

Свидетели сме на значителни инвестиции в подсектор „Добивна промишленост“. Обновяването на добивните и преработвателните технологии и техника позволява да се намали броят на заетите лица в подсектора и води до нарастване на производителността на труда. Технологичното и техническо обновяване на производството изисква увеличаване на квалификацията и компетенциите на производствения, инженерния и управленския персонал. Това обуславя допълнителни инвестиции в човешки капитал. Закономерно повишаването на квалификацията на човешките ресурси ще повиши общата производителност на труда, а оттам и очакванията са за дълготрайното ѝ нарастване в икономиката.

Цитирани източници:

Дончев, Д., 2004. Анализ на стопанската дейност. София, Софттрейд.
(Donchev, D. 2004. Analiz na stopanskata deinost. Sofia, Softtreid)

Митев, В., 2008. Финансово-стопански анализ на минното предприятие. София, изд. „Авангард Прима“.
(Mitev, V., 2008. Finansovo-stopanski analiz na minnoto predpriyatie., Sofia, izd. „Avan-gard Prima“)

ИНФОСТАТ – информационна система на НСИ, <http://www.infostat.nsi.bg/infostat>. [accessed 31 January 2020].
(INFOSTAT – informatsionna sistema na NSI, <http://www.infostat.nsi.bg/infostat>. [accessed 31 January 2020])

Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg>. [accessed 31 January 2020].
(Natsionalen statisticheski institut, <http://www.nsi.bg>. [accessed 31 January 2020])

Labour productivity – ILO modeled estimates, 17 January 2020, <http://www.ilo.org/ilostat/> [accessed 31 January 2020].